

BRILL

Chapter Title: DE VERTALING VAN DE SULUKS.

Book Title: Aantekeningen bij Tjan Tjoe Siem's vertaling van de Lakon Kurupati Rabi

Book Author(s): E. M. UHLENBECK

Published by: Brill

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/10.1163/j.ctvbqs30h.5>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

This content is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

JSTOR

Brill is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Aantekeningen bij Tjan Tjoe Siem's vertaling van de Lakon Kurupati Rabi*

DE VERTALING VAN DE SULUKS.

In de lakon Kurupati rabi komen op meer dan honderd plaatsen suluks voor; het aantal verschillende suluks is echter niet meer dan 33. In de andere voor te Mechelen vastgelegde lakons vinden we dezelfde situatie. Het aantal verschillende suluks uit al de zes lakons tezamen bedraagt slechts 47. Vele suluks treft men soms op enige tientallen plaatsen in deze zes lakons aan; er zijn er echter ook die slechts één enkele maal voorkomen.

Het lag voor de hand om de suluks uit de zes teksten met elkaar te vergelijken; het was moeilijk aan te nemen, dat de lakon Kurupati rabi altijd de beste lezing had. Door deze vergelijking konden enkele moeilijkheden worden opgelost en drukfouten worden onderkend.

Het ligt niet in onze bedoeling in het hieronder volgende een bijdrage te leveren tot de kennis van de suluks. Wij willen slechts de lakon Kurupati rabi zo goed en zo compleet mogelijk verstaanbaar maken door ook de daarin voorkomende suluks van een vertaling te voorzien. Het zou waarschijnlijk de moeite lonen om in zoveel mogelijk lakons na te gaan of de positie van de suluks in lakons samenhangt met de structuur van de lakon. Dat hier willekeur zou heersen, is moeilijk aan te nemen. Ook zonder opzettelijk ingesteld onderzoek valt het bijv. direct op — al wekt het gezien de inhoud geen verwondering — hoe in 5 van de 6 lakons de strofe uit Panitisastra I, 1 de eerste suluk vormt. In de eerste lakon, Kartawiyoga, komt deze strofe ook in het begin voor, maar wordt toch nog door twee andere uit de Bhāratayuddha afkomstige suluks voorafgegaan. In het algemeen zijn de suluks goed verstaanbaar, beter dan wij aanvankelijk hadden gedacht. Slechts enkele boden ons enige onoverkomelijke moeilijkheden. De graad van vervorming van de strofen uit de Oud-Javaanse kakawins viel nogal mee. Van enkele suluks die Tjan Tjoe Siem nog niet had terecht gebracht kon de herkomst worden vastgesteld. Niettemin blijft er nog een vrij groot aantal over met onbekende herkomst. Voor de bepaling hiervan is niet alleen vertrouwde met bepaalde delen van de Javaanse letterkunde nodig, maar ook een flinke dosis geluk. Raadpleging van de kawi miring-geschriften die zich te Djakarta bevinden zal waarschijnlijk ook wel tot enig resultaat in dit opzicht leiden.

Thans nog enige opmerkingen over de wijze van weergave van tekst en vertaling. Romeinse cijfers duiden de verschillende lakons aan, nl. I = Kartawiyoga, II = Jaladara rabi, III = Alap-alapan Surtikaṅṅi, IV = Gajah putih asrati putri, V = Kurupati rabi en VI = Alap-alapan Drusilawati. Arabische cijfers geven de pagina's aan van de editie te Mechelen. Komen gedeeltelijk sterk op elkaar lijkende suluks voor, dan worden slechts de in de Kurupati rabi voorkomende gekozen en vertaald; de andere worden zo nodig in het commentaar vermeld. In de gevallen dat de herkomst kon worden vastgesteld, is steeds de suluk vertaald, niet de originele strofe; slechts wanneer de suluktekst op zinloze wijze verbasterd leek, is de originele strofe vertaald. Varianten worden opgenomen, indien zij om welke reden dan ook van belang zouden kunnen zijn. Kleinigheden, woordomzettingen of gebruik van synoniemen (bijv. i.p.v. *dwiṅṅa eṣṭi* of *dwirada*), die nauwelijks van betekenis zijn, zijn weggelaten. Waar andere eigennamen voorkomen hebben wij dit steeds vermeld. Waar wij niet zeker van de vertaling waren hebben we op ruimere schaal varianten opgenomen. De volgorde van de suluks in de Kurupati rabi is behouden.

203, 250, 296 (I 19; II 138, 210, 266, 295; III 315; IV 5, 77; VI 415)

- T: Dan sēmbahnireṅ ulun/ kapurba riṅ saṅ murbeṅ rat saana nikaṅ nikanāṅ sih iṅ dasih/ maweh boga sawēṅṅ/ masih riṅ dēlahan dyan kanaṅ mamujweṅa/ ri jēṅ nayakaniṅ rat/ duteṅ rat kotama maṅguha manugraha/ len siswanta sagotra/ taṅ uwus minulya. *Panitisastra* I, 1 (Supplement Catalogus Juynboll Cod. 80 (4))
Nda sēmbahnireṅ ulun/ kapurba ri saṅ murbeṅ rat saana nika nikanāṅ sih iṅ dasih/ maweh boga sawēṅṅ/ masih riṅ dēlahan len tekanaṅ pamudyeṅ/ ṅwa ri jēṅ nayakeṅ rat/ duteṅ rat kotama maṅguha manugraheṅ/ len siswanta sagotra/ taṅ uwus minulya.
- V: En mijn eerbiedsbetuiging is allereerst gericht tot Hem die de wereld met al het zijnde heeft geschapen, die Zijn volgelingen lief heeft, die immer voedsel schenkt, (hen) binnend tot in de eeuwigheid, voorts (richt zich mijn lofprijzing) tot (de voeten van) de leidsman van de wereld, de voortreffelijkste afgezant op aarde, — moge deze de gunst (van God) ondervinden — en tenslotte tot zijn leerlingen met hun familie, die reeds tot heerlijkheid zijn verheven.
- C: De suluk is afkomstig uit de beginstrofe van de *Panitisastra* en naar ik op gezag van Drewes aanneem is de bedoeling wel deze,

dat de schrijver allereerst zijn *sēmbah* wil richten tot God, daarna zijn *ṣamudya* tot Mohammad en tenslotte tot diens *siswa sagotra*. Of *kapurba* echter wel zijn begin vinden in, allereerst gericht worden tot, betekenen kan, is dubieus. De vorm *mamujweña* is waarschijnlijk wel een verbastering, cf. het *pinujweña* in II 210 en VI 415; i.p.v. *nwa* lezen wij *nwañ*. Aan Drewes danken wij het inzicht dat *mañguha* (*m*)*anugraha* als tussenzin moet worden opgevat.

Varianten:

- a) I 19: *sēmbahkweñ*, II 266: *riñ hyañ juga rat*.
- b) I 19: *dya kañ ṇasuñweñ wadu*.
- c) I 19: *jēñ nata riñ rat*; II 210, VI 415: *yekañ pinujweña*.

203, 299, 335, 372, 377, 393, 397 (I 48, 118; II 158, 252, 268; III, 338, 364, 395, 438, 443; IV 5, 135, 165, 189; VI 415, 442, 489, 502, 509, 536, 561, 578)

T: Ata ri pējah/ niñ kañ prawara So-/madēntatanaya/ tēkap Sinisuta mañkin aparēk/ Jayadrata tēkap/ sañ Arjuna Warko-/dḍara nurak amuk, irika sako/ rawa ṇrēbut mañambuli/ sarawareñ Danañjajanañsēh, makamuka sañ/ Dwijendra Karna Kar- /pa Salya Kuruku / tar len girikola.

Bhāratayuddha (ed. Gunning) 16, 1:

Atha ri pējah ni sañ prawara Somadattatanayan tēkap Çinisuta/ makin aparēk Jayadratha tēkap sañ Arjjuna Wrēkodarāñurak amuk/ irika sakorawāñrēbut añēmbuli çaraware sañ Arjjuna nasö/ makamuka sañ dwijendra Krēpa Çalya Karṇa guruputra len Kurukula.

V: Toen, na de dood van de dappere zoon van Somadēnta door de hand van Sini's zoon, werd Jayadrata hoe langer hoe meer door Arjuna benaderd; Wrēkodara stormde toe woest te keer gaand. Toen was het dat al wat Korawa was, oprukte en de naderende Danañjaya met hun uitnemende pijlen overviel, de asceten-vorst, Karna, Karpa, Salya, de leraar's zoon en de Kuru-afstammelingen tot voormannen hebbend.

C: De tekst van de suluk levert weinig moeilijkheden. De vormen *nurakamuk*, in de andere lakons *nurakamu*, *norakamu* gaan duidelijk terug op *nurak amuk*. In I, II, III, IV, V 203 en VI komt deze suluk voor zonder regel c. De verbastering van het nu onbegrijpelijke slot van de 4de regel van de suluk is evident.

204, 248, 264, 302, 314, 348, 388 (I 4, 84, 124; II 138, 241, 302; III 315, 411, 465; IV 61, 135, 191; VI 418, 505, 518, 540, 559, 567, 572)

T: Lēñēñ gati nikañ/ awan saba-saba/ nikañ Astina samantara tēkeñ/ tēgal Kuru narar-/ya Kṛṣṇa laku sireñ Parasu Ra-/ ma Kanwa Janaka/ durur Naradḍa kapañgih irikañ/ tēgal milu iñ kar-/ ya sañ bupati.

Bhāratayuddha 2, 1:

Lēñēñ gati nikañ awan sabha-sabhā nikiñ Hastina samantara tēkeñ tēgal Kuru narāryya Kṛṣṇān laku siran Parasu Rāma Kanwa Janakādulur Nārada kapañgih irikañ tēgal milu ri kāryya sañ bhūpati.

V: Bekoorlijk was de aard van de wegen en de verblijven van (het rijk) H., kort daarop bereikte vorst K. op zijn tocht het Kuru-veld. Zij, Parasurama, Kanwa, Janaka tezamen met Naradḍa trof hij aan daar op het veld om de vorst bij te staan in zijn taak.

C: Onze vertaling verschilt slechts van die van Hooykaas en Poerbatjaraka door de weergave van *sabha-sabhā*. Van „vergaderzalen van de hoofdstad Hastina” kan hier o.i. moeilijk sprake zijn. Kṛṣṇa is immers op dit moment nog niet in de residentie zelf aangekomen.

Varianten:

c) V 204, 348, VI 418: siran; V 302: sirar.

210, 229, 298, 309, 345, 361 (I 27, 61; II 157, 184, 242, 254; III 318, 373, 409, 425; IV 7, 86, 108, 133; VI 426, 534)

T: Kilwan sēkar ikañ/ tataman arēpat/ rehnya bale kañcana somabra maēniñ/ pawal natar ikañ/ rok mutyahara raras wedurya marani-/la bapranin pagēr/ tuñjuñ mahantēñ lumēñ muntab intēñ ikañ/ gopuranya macawintēñ suryakantōjwala.

Bhāratayuddha 5, 2:

Kilyan sañka rikā ta tāman arēpat rehnyā bale kañcana çobhābhṛā mahēniñ pawal natar ikārok mutyahārāras waidūryyā maranīla bapranī pagēr tuñjuñnya mantēñ lumōñ muntab intēni gopuranya macawintēñ sūryakāntōjwala.

V: Westelijk daarvan was een lusthof, welgeordend was de inrichting ervan, met gouden paviljoens. Fraai en helder stralend was het grint van het plein dat vermengd was met parels, bekoorlijk; van beryl en saffier was de muur van de omheining, de lotussen waren

als schitterend smaragd, opvlamden de diamanten van de poort, die voorzien was van beeldhouwde figuren van *suryakanta*, flonkerend.

- C: Door vergelijking met de Bhāratayuddha-strofe komt duidelijk uit welke delen van de suluktekst bedorven zijn. Met de vertaling, die Hooykaas en Poerbatjaraka geven van deze strofe kunnen we ons slechts gedeeltelijk verenigen. *Arēpat* staat in direct verband met *rehnya*, niet met *taman*. Het is onzeker of *ṣobhābhrā mahēniñ* behoort bij *paṅwal*, bij *bale kāñcana* of bij beide. Regel *c* vatten wij ook anders op.

Varianten:

- a) II 184: pataman.
 d) I 27, 61; II 157, 184, 242, 254; III 318, 373; IV 86, 108; V 298; VI 426: katon jwala; III 409, 425; VI 534: katon jyala; IV 7, 133: katon jula.

212, 300, 316, 331, 356, 359, 384 (I 29, 86; II 153, 244, 256, 264, 274, 301; III 336, 371, 417, 434, 482; IV 12, 16, 104, 131, 145, 152, 192; VI 429, 517, 522, 535, 556, 561, 568, 577)

- T: Ramya wwañ pa-/ḍa tuṣṭa aṅgarjita
 tēkapira/ nirmala mañayun riñ
 trus uṅgyaniñ/ sañ sri supadniwara
 tar len saṅgya/ dwilēmbana mahagnya.

Herkomst onbekend.

- V: Opgewekt waren de mensen, tevreden vol vreugde, vanwege haar (of: hun) vlekkeloosheid; zij drongen door tot aan de zetel van de voortreffelijke vorstin . . .
 C: Deze strofe is zeer onduidelijk; *riñ* achter *mañayun* is vreemd. Voorts is het slot vanaf *tar len* ons volkomen duister. Betekent *dwilēmbana*, twee zoons? Maar wat betekent *mahagnya* dan?

Varianten:

- b) I 86: mañayu; II 244 mahayun; V 256 mayun.
 c) I 29, IV 12: uṅgwan; I 86: trus tēnah riñ ugyan sañ patniwara.
 d) IV 131: ta len; I 29, III 371, 482: sagya; I 86: sañhya; II 244: saṅgyan.
 I 86, VI 517, 522, 535: mañagnya.

215, 252, 306, 354 (I 31, 46, 116; II 155, 218, 243; III 333, 418, 459; IV 14, 88, 186; VI 428, 521, 532)

- T: Lələn rāmya nikañ/ sasañka kumñar/ mwanrañga rumniñ puri mañkin tanpa siriñ/ aləp nikañ umah/ mas lir murub iñ lañit təkyan sarwa manik/ cawiña sinawuñ/ saksat skarni suji unġwan Banowati/ yan amrəm alañən/ mwañ nata Duryuddana.

Bhāratayuddha 5, 1:

Lənlən rāmya nikañ çaçāñka kumēñar mañrēñga rūmniñ puri mañkin tanpa siriñ aləp nikañ umah mās lwir murub riñ lañit təkwan sarwwa mañik tawiñnya sinawuñ sāksāt səkarniñ suji unġwan Bānumatī yan āmrəm alaño mwañ nātha Duryyodhana.

- V: Bekoorlijk was de liefelijkheid van de maan, stralend luister bijzettend aan de bekoorlijkheid van de kraton.

Steeds weergalozzer was de schoonheid van het gouden huis, het was als straalde het aan de hemel,

ja zelfs het beeldhouwwerk was geheel van juweel, dicht bezet als bloemen op een borduursel,

de plaats waar Banowati zich bevindt wanneer zij, de ogen gesloten, zich in liefde verenigt met vorst Duryuddana.

- C: Vergelijking met de *Bhāratayuddha*-strofe laat zien dat i.p.v. *mwanrañga* gelezen moet worden *mañrēñga*; trouwens V 306 heeft *mañrañga*. Het *cawiña* van de suluk is op zichzelf wel verstaanbaar. Onze vertaling van de strofe verschilt wel enigszins, maar toch niet materieel van die van H. en P.

Varianten:

d) II 155, VI 428, 521, 532: yan amər malañən.

218, 396, 402 (I 84, 96, 108; III 436)

- T: Tandan sri Bala-/ dewa nēñgalani-/ra pinuṣṭi iñ asta muñgwiñ rēñganiñ/ swandana umañsah/ prapta iñ ranagana umiyat yitna/ krura sru wiroda/ kya patih Pañcatñana umañsah pagut/ samya awahana/ dwipañga nuṇḍa ḍaṇḍa. *Herkomst onbekend*, hoewel — naar Teeuw ons mededeelde — de eerste regel en een deel van de tweede in sterke mate overeenkomt met Bhomakāwya ed. Friederich p. 219: *tandan sañ Bala-dewa lañgala minuṣṭi denira masö muñgwiñ syandana*. In deze passage van het Bhomakāwya komt Pañcajana (= Pañcatñana van de suluk) als tegenstander van Baladewa voor.

V: Vorst Baladewa komt in actie, zijn speer houdt hij in de hand, zittend in een baldakijn op zijn rijdier trekt hij te velde en komt op het slagveld aan.

Heer patih Pañcatñana ziet hem, hij is op zijn hoede, verschrikkelijk, heftig en woest.

Zij raken slaags, beiden op hun olifanten rijdend, hun knotsen omhoog heffend.

C: De regels *b-d* van deze suluk komen in nog twee andere versies voor, die we hieronder laten volgen:

I 84, III 436: neñ rēnganiñ swandana umiyat mriñ ri sañ wil P./ ambēg umapag madyaniñ ranañga mapanduk sireñ dwirada/ mapaguta ayitna sira sañ añguh majaga-jaga.

I 96, II 108: neñ rēnga niñkañ swandana miyat mriñ wil wira P./ ambēg mapagut wera riñ ranañga apanduk sahsanya/ mrih kañ swalaja umolah apēluk eliñ sañ jaga-jaga.

220 (IV 20; VI 435)

T: Kan mundur saha patih/ uñḍaṅ wadya kuswa/samya sanega umyañ ramya swaraniñ/ bēṅḍe gubar/ gurnaṅ lan puksur tambur suliñ salompret/ bandera mawarna/ dwajanirabra katiyup maruta lir/ ombakiñ samodra/ asri kawuryan.

Herkomst onbekend.

V: Vervolgens trekt de patih zich terug, hij roept zijn legerscharen op, allen houden zich gereed.

Gonzend en luid is het geluid van de gongs, de trommen en de oorlogsbekkens van de gurnaṅs en de puksurs, van de trommen, de fluiten en de trompetten. Veelkleurig zijn de vlaggen, de banieren schitteren, bewogen door de wind als de golven van de zee, schoon om te zien.

C: Het ligt voor de hand om *dan* i.p.v. *kan* te lezen en i.p.v. het zinloze *saha patih sañ apatih*.

221 (I 42; II 161; III 342; IV 22; VI 436)

T: Gagrak aṅḍēman/ jaran ñrik magalak/ gēnti denya manitih pamēkaknira/ ri sañ Sudarsana/ dahat kēṅḍali rañah mañjiñ laklakan/ kuda ñrik mijil rah/ piṅḍa tuk sumarambah yaksa tēmahan/ krura sru manaut/ yitna sañ narpatmaja.

Herkomst onbekend.

V: Onbevreesd steekt het paard de borst vooruit, het hinnikt en slaat woest om zich heen, om beurten tracht men het te berijden. Sudarsana houdt het krachtig in, het bit steekt scherp uit, het dringt het gehemelte in, het paard schreeuwt, bloed vloeit naar buiten als een spuitende bron, het (paard) is een incarnatie van een yaksa, woest en hevig bijtend, (maar) de vorstenzoon is op zijn hoede.

Varianten:

d) I 42: raksasa tēmahan tandya manaut.

II 161 en III 342: purna warnanira sañ rasaksa tēmahan galak manaut.

223 (I 43; II 161; III 343, 462; IV 23; VI 445)

T: Buḍal eñjiñ gumuruh/sakiñ nagri Mandraka/guniñ kañ balakuswa abra busananira/ lir surya wēdalira/ sakiñ iñ jalanidḍi arsa maḍani jagad/ duk muṇup-muṇup aneiñ/ pucak pucakiñ wukir baranañ bañ sumirat/ kēna sorotiñ surya/ mega lan gunuñ-gunuñ.

Herkomst onbekend.

V: 's Ochtends vertrekt onder luid gerucht uit Mandraka de gehele legermacht, stralend is haar uitrusting, als een zon die oprijst uit zee en die de wereld gaat verlichten; wanneer zij even zichtbaar wordt boven de toppen van de bergen, worden wolken en bergen vuurrood stralend, getroffen door de stralen van de zon.

Varianten:

a) III 462, VI 445: Wirāṭa i.p.v. Mandraka.

c) VI 445: pucak-pucakiñ wukir.

223, 239, 311, 322 (VI 437)

T: Umyañ swaraniñ/ wadya wus samapta/ muña kēṇḍaṇ goṇ beri arēbut papan/ iñ sajuru-juru/ tan ana liru prēnah rēkyana patih/ Udawa minaṅka/ cucukiñ wirakuswa sañ Sinisuta/ maambēk sudira/ riñ prañ wira tumaṅguh.

Herkomst onbekend.

V: Luid gonzend is (het geluid) van het leger dat al gereed staat; de trommen, gongs en bekkens weerklinken. Men beijvert met

elkaar om een (goede) plaats in te nemen, afdelingsgewijs; niemand is verkeerd opgesteld. Heer patih Udawa fungeert als voorman van de dappere schare. Sinisuta is, heldhaftig van karakter, in de strijd dapper en standvastig.

- C: De suluk op p. 223 verschilt wat *a* en *b* betreft vrij aanzienlijk. De inhoud is echter vrijwel gelijk. Zij heeft *umyuñ swarâniñ wadya kañ maawan kumpul sajuru-juru, atata tan carup denira met parnah dwaaja myañ bēñde nuikuñ.*

Varianten:

- a) V 223, 311, 322: *umyuñ.*
 V 239: *umyañ ramya.*
 d) VI 437: *sañ Wṛṣṇiwira.*
 VI 437: *riñ prawira.*

225, 343 (I 41, 60; II 142, 180; III 345, 367; IV 25, 50, 128, 182; VI 440, 444, 459)

- T: *Němbañ tēnara/ mundur sawadyane/ nēdyā kondur mariñ jroniñ pura ya wraha pragosa/ samya amarigi/ kañ katrajañ gigir-/ira karowak sañsaya sañēt/ palayuniñ bala/ kapya rēbut đucun/ sampun atēbih prapta jro pura/ sañ nata sineba/ pēpak pungawa lir/ kilayu nēđēñ.*

Herkomst onbekend.

- V: Het sein wordt gegeven, zij trekken terug met geheel hun leger, van plan om zich te begeven binnen de kraton, wilde zwijnen en apen stuiven op hen af, van de aangevallenen worden stukken uit de rug gebeten, hoe langer hoe meer raken de troepen in paniek, allen doen hun best om het eerst weg te zijn, reeds zijn zij verre. Als zij binnen de kraton komen, verleent de vorst juist audiëntie, al de dignitarissen zijn voltallig aanwezig, als *kilayu*-vruchten in het volle seizoen.
- C: De suluk van I 60 wijkt aanzienlijk van de boven afgedrukte af, die met zeer geringe variatie 14 maal voorkomt. De tekst van I 60 luidt:
Němbañ tēnara mundur sawadyane nēdyā kondur mariñ jroniñ pura ya

tañ wil prasamya umagēh bagsana lyan kañ ñlut sahasa diren
Korawa

sañsaya sañēt palayuniñ bala kapya marēbut doh lwirniñ babaya
umañjiñ wana iñ imbañiñ arga dadya kasamaran ronin kilayu.

Varianten:

- b) I 41, 60; III 345, 367; celeñ kuṭila; II 142, 180; IV 50;
VI 440, 459: wraha palwaga.
c) III 345, 367: kadya i.p.v. kapya.

231, 240, 284, 320, 373, 389 (II 178, 215; II 387, 461; IV 42,
93, 114, 172; VI 443, 452, 470, 496, 510, 558)

T: Puñgawa prayitna/ Puḍēṇḍa mañaran/ amamrih lawan
sañ Dasawadana/ manuduh puñgawa/ wira Dumraksa
mañrusak iñ gēlar/ ardacandranira/ patih Suwanda
gadgada umānsah/ wahana dwipaṅga/ mañuṇḍa ḍaṇḍa.

Herkomst onbekend.

V: De beleidvolle aanvoerder, Puḍēṇḍa geheten, zoekt zijn tegen-
stander op.

Sang Dasawadana geeft bevel aan de dappere aanvoerder Dum-
raksa om de halve-maan-vormige slagorde van patih Suwanda te
verbreken.

Vol vuur valt hij aan, zittend op zijn olifant, zijn knots omhoog
werpend.

C: De tekst van de suluk in II en III luidt:

Puñgawa prayitna Puḍēṇḍa mañaran mamrih mañlawan
narpa rasaksa ya krura gutgutēn mrih mamutēr kunta
sañ Dasawadana mañuwuh iñ sira mantri pañarsa
eh ko tan wun curna riñ sañjata nulya pinuja mantra.

De tekst van IV 93:

Puñgawa prayitna Puḍēṇḍa mañaran amamrih lawan
sañ Daçawadana mañuwuh iñ sira sañ mantri mukya
eh eh den prayitna tan wun sira curna deniñ tomara
yitna sañ apatih Suwanda amuṣṭi cakra baswara.

234, 244, 280 (I 66; II 171, 198, 204, 283; III 358, 385; IV 31,
47, 66, 74, 116; VI 468, 481, 544)

T: Ana kañ wre tuṅgal/ kagiri-giri gēñ-/nya krama galak

ahēnkarambēknya/ goragoda tan a-/ŋga tuluŋana
 tinēpak kaparsat/ buta kabarubuh/ puh kaya pokah
 bēlah bēntar sirna/ watu kumalasa/ syuh kabarubuh

Rāmāyaṇa 15, 64:

Aneki wre tuŋgal kagiri-giri gōṅnyogra magalak
 ahaṅkārāmbēknyān guragaḍa tan aṅgān tuluŋana
 tinēmpuhnyaṅ pārḥwādbhuta kaparupuh puh kayu pukah
 bēlah bēntar ḥīrṇṇaṅ watu kumalasa syūh kabarubuh.

V: Er was één aap, ontzettend groot, een woeste aap
 overmoedig van inborst, razend niet bereid hulp te aanvaarden.
 De buta's werden uiteen geslagen, zij stortten neer, verbrijzeld als
 (takken) dicht bij de grond afgeknapt,
 zij werden gespleten en vernietigd, als grote vlakke stenen
 verbrijzeld en stortten in puin.

C: In vrijwel gelijke vorm is deze strofe ook te vinden in de Rama
 Kawi (Suppl. Cat. Juynboll Cod. 121) en in de Sērat Lokapala
 (Cat. Vreede Cod. 2309). Interessant is het te zien hoe door
 kleine veranderingen in de regels *c* en *d* van de suluk er heel wat
 anders is komen te staan dan in de overeenkomstige regels van
 de Rāmāyaṇa-strofe, waarvan de vertaling luidt: aangevallen
 werden door hen de berghellingen, ontzettend, gebeukt, ver-
 brijzeld werden de bomen, afgeknapt; gespleten, gebarsten, ver-
 brijzeld werden de grote gladde stenen, tot puin vernietigd.

Varianten:

- a) II 198: ana kaṅ yēksa tuŋgal; II 204: ana yēksa gora rupa;
 I 66, II 283: ana yaksa juga: IV 116: yaksa guṅ krura ya.
- b) I 66: tandya krura mamaṅsa.
- c) II 171, 198: tinēpakan parsat; I 66: tinampyal maparsat
 II 171, 198, 204, 283; III 358, 385; IV 74: kayu; IV 47:
 kadya.
- d) I 66: bēlah bēntar sirna piŋgaṅ aṅga ota swuh sru kapupuh.

237, 282, (I 54; II 168, 175, 202, 234; III 355, 383; IV 34, 43,
 60, 69, 121; VI 450, 456, 469, 472, 491, 553)

T: Buta Paṅḍawa/ tata gati wisaya
 indriyaksa sa-/ ra maruta pawana
 bana marga sa-/ mirana lan warayaṅ
 pañca bayu wi-/ sikan guliṅan lima.

Sĕrat Tjondra sangkala (Cat. Vreede Cod. 2000 (3))

- V: Demon, Paṇḍawa, ordenen, handelwijze, zintuigelijke genietingen zintuigen, demon, pijl, wind, wind
 pijl, weg, koeltje en pijl
 vijf, wind, influistering, legerstede, vijf.
- C: Men vindt deze suluk ook in de *Sĕrat Tjondra sangkala* die in 1871 bij Voorneman is uitgegeven. Deze editie die dezelfde synoniemen voor vijf in een lijst onder elkaar bevat, heeft achter-eenvolgens *indri* en *yaksa* en verklaart *indri* (Cod. 2000 heeft *idri*) met *bayuniṅ mata* wat ons niet duidelijk is. O.i. moet *indriyaksa* wel gesplitst worden in *indriya* en *yaksa* met haplografie van *ya*; *indriya* en *yaksa* zijn immers gewone synoniemen voor 5. In regel *c* heeft de ed. Voorneman *bana margana* (pijl) *samirana warayaṅ* (wat ook in IV 121, 469 staat).

Varianten:

van *c* en *d* zijn er verschillende versies:

- c) I 54: *bana marga samirana len warayaṅ*
 II 168: *bana marga samirana lan wisikan*
 IV 121, 469: *bana margana samirana warayaṅ*.
- d) II 168: *pañca bayu guliṅan warayaṅ lima*
 II 234: *wisikan pañca bayu guliṅan lima*.

238, 288 (IV 37, 118, 184; VI 457)

- T: Raksasa aprayitna/ aṅgrĕṅ krura wiroda/ gambira goragoḍa
 bĕgor swara gurnita/ samya sikĕp saṅjata/ samarga giraṅ-giraṅ
 mintonkĕn kroḍanira/ sura mahambĕk pagut/ iṅ praṅ atĕpun lawan
 muṅsuh tripura basmi/ sami molahkĕn ḍĕṅḍa/ riṅ rĕṅganiṅ swan-
 dana.

Herkomst onbekend.

- V: De raksasa's zijn op hun hoede, zij grommen woest en vervaarlijk, vol vuur gaan zij te keer, opgewonden geluid makend, allen hebben hun wapenen in de hand, langs de gehele weg zijn zij uitgelaten, zij laten hun woestheid zien, dapper en strijdlustig om zich met hun tegenstanders te meten, de vijand van drie kratons hadden zij uitgeroeid, allen zwaaien hun knotsen, zittend op hun rijdieren.

Varianten:

- a) IV 37, 184; V 288: a(n)guñ i.p.v. gambira.
 c) IV 37: mintokkĕn kroḍanira kadya ingala pagut in prañ atĕpuñ lawan.
 VI 457: mintokkĕn kroḍaniñ prañ in rana tĕpuñ lawan.
 d) VI 457: ripu tripura basmi samya mutĕr muksala waneh ḍaḍḍa candrasa.

238 (IV 38; VI 454)

T: Eñjiñ nĕmbañ tĕnara/ gumuruh pra rasaksa/ sadaya asamapta abra busaneñ wadya/ samya sikĕp baḍama/ waneh ḍaḍḍa candrasa bandera warna-warna/ tĕtĕg goñ beri gubar/ gurnañ puksur ṭoñṭoñgrit
 Kya patih Prahasta/ muñgiñ rĕnganiñ rata/ manik joñ mabañun jriñ.

Herkomst onbekend.

V: Des ochtends wordt het sein gegeven, de raksasa's maken luid rumoer, allen zijn reeds gereed, schitterend is het leger uitgerust, allen houden hun hakmessen in de hand, er zijn er die knotsen dragen en bogen, de vaandels zijn van allerlei soort, geslagen worden de gongs, de bekkens, de slaginstrumenten, de puksur's en de ṭoñṭoñgrit's, daverend.

De heer patih Prahasta bevindt zich op de zitplaats van zijn juwelen wagen, met een pajong in de vorm van een *jriñ*-boom(?).

Varianten:

- a) VI 454: Eñjiñ nĕmbañ tĕnara sumahab pra rasaksa samya sikĕp sañjata.
 b) IV 38: abra busaneñ wadya samya sikĕp baḍama lori ḍaḍḍa tomara.
 VI 454: mawarna busana bra limpuñ gaḍḍi baḍama katga ḍaḍḍa tomara.
 c) IV 38: bandera awarna-warna umyuñ tĕtĕg goñ enz.
 d) IV 38, VI 454: kyana patih.

242, 276, 324, 379 (I 50; II 144, 185, 208, 225, 306; III 322, 362, 431, 455; IV 24, 96, 180; VI 421, 446, 485, 497, 530, 537, 555, 580)

T: Tandya bala/ Paḍḍawambyuk/ gumuluñ mañusir in sata Kurawa

kambah gosik/ sru katitih/ mirut kerut/ katut para ratu
tuwin saguñ/ pra dipati/ katut kapalayu/ sigra praptanira
Aswatama/ tataña lah/ pagene ta iki/ ya paḍa lumayu.

Bratayuda jarwa (ed. Cohen Stuart) 31, eind 19 en begin 20:
. . . , bala Paṇḍawa mañuñsir, gumuluñ kambah, kosik rusak katitih.
Mirut kerut katut para nata, miwah kañ pra dipati, prapta Aswa-
tama, taña pagene bubar,

- V: De legermacht van de Paṇḍawa's stormt vooruit de honderd
Kurawa's achterna; deze worden overstelpt en raken in ver-
warring, hevig, zij worden verslagen; meegesleurd en meegesleept
worden de vorsten en ook alle adipati's worden op de vlucht
gedreven. Daar komt snel Aswatama, hij vraagt: Waarom is het
toch dat gij allen vlucht?

Varianten:

- b) II 144; VI 446, 485, 497, 530, 537: kokih i.p.v. gosik.
c) VI 555: van *tuwin* t/m *kapilayu* ontbreekt.
247, 295, 309, 319, 324, 333, 386, 391 (I 38; II 146, 160, 177,
249, 270; III 326, 341, 361, 406, 458, 466; IV 18, 41, 45, 90,
152, 169, 188, 247; VI 419, 433, 479, 491, 500, 506, 551, 570)
T: Tatkala narpa Ce-/da mati ñuniweh/ sañ Sastradarma parēñ
kanteki rahina/ masañsaya mawas/ hyañ surya lumreñ rana
makansēhnira sañ/ Wirāṭanarpa len/ Pañcawala adulur
nirbita mañka pa-/ñruhun putunira/ wira triyanindita.

Bhāratayuddha 19, 22:

Tatkālā nrēpa Cedi māti ñuniweh sañ Kṣatradharmmāparēñ
ñkā tekin rahināwa sañsaya mawās hyañ sūryya lumreñ ayun
yekāñsō nira sañ Wirāṭanrēpa len Pañcālarājādulur
nirbbhītan pakapañruhun putunirañ wīra trayānindita.

- V: Toen vorst Ceda stierf en tegelijk ook Sang Sastradarma toen
werd het helder dag, de zon werd hoe langer hoe duidelijker
zichtbaar, zich verbreidend over het slagveld, en de vorst van
Wirāṭa tezamen met de vorst van Pañcala naderden zonder vrees,
terwijl als voorlopers dienden hun kleinzonen, dapper gedrieën,
onberispelijk.
C: Vergelijking met de Bhāratayuddha-strofe laat duidelijk zien hoe
de strofe verbasterd is. Onze vertaling is in hoofdzaken gelijk aan
die van Poerbatjaraka en Hooykaas; *mañka pañruhun* vertalen
we liever met: tot voorlopers hebben dan door: gedekt worden.

Varianten:

- c) I 38: yekansēhnira.
 II 148, 160, 177, 249, 270; III 466: yekansēhnira.
 III 406; IV 188; VI 506: mañkansēhnira.
 III 406; IV 188; VI: mañkansēhnira.
 IV 152: kan masēhnira.

254, 318, 327 (I 63, 79, 89, 114; II 236, 259; III 399, 423, 453;
 IV 76, 107, 124; VI 503, 527, 545)

- T: Meh rahina sēmu bañ/ hyañ aruna kadi ne-/ traniñ aṅga rapuh
 sabdaniñ kañkila riñ/ kanigara sakētēr/ kiniduñ niñ akuñ
 lir wuwusiñ pinipan/ ca papētēkiñ ayam/ waneh riñ pagakan
 mrak mañuwuh bramara/ ñrabasa kusuma riñ/ wara baswana rum.

Bhāratayuddha 6, 1:

Meh rahināsēmu bañ hyañ aruṇa kadi netra niñ ogha rapuh
 çabda ni kokila riñ kanigara sakētēr ni kiduñ niñ akuñ
 lwir wuwusiñ winipañca papētakiñ ayam wana riñ pagagan
 mrāk anuhuh bhramarāñrabhasa kusuma riñ parahasyan arūm.

- V: Het was bijna dag, god Aruna was roodachtig als het oog van een
 vermoeide minnares; het geluid van de kokila's op de zonne-
 bloemen was als het trillen van het gezang van een verliefde.
 Als het misbaar van haar die voor de eerste maal tot bruid wordt
 gemaakt was het geschreeuw van de boshanen op de rijstvelden;
 de pauwen riepen, de hommels overweldigden de bloemen in hun
 welriekende geheimenis.

- C: Voor de vertaling van *wuwusiñ pinipañca* zie KBW s.v. *pañca*,
 waar *pinipañca* verklaard wordt met: *istri pinanganten*. Hooykaas
 en Poerbatjaraka vertalen: het gekerm van een gekwelde, hetgeen
 tenslotte niet zo ver afstaat van onze weergave.

Varianten:

- c) I 63: winipanca; I 89, IV 76, 107, 124: winipañca; I 63, 79,
 89: pagagan.

256, 279, 325, 363 (I 26, 65, 113; II 181, 209, 222, 253; III 368,
 400, 440; IV 39, 65, 94, 139; VI 431, 460, 487, 565)

- T: Jahniñ yahniñ/ talaga kadi lañit
 kēmbañ tapas/ wulan upama neka
 wintañ tulya/ kusuma yu sumawur
 lumrañ inkañ/ sari kadi jaladḍa.

Rāmāyaṇa 16, 31 :

Jahnī yāhniñ talaga kadi lanit
 mambañ tañ pās wulan upama nikā
 wintañ tulyañ kusuma ya sumawur
 lumrā pwekañ sari kadi jalada.

- V: Het water (?) van het meer is als het uitspansel
 de tapas-bloem is als de maan
 als sterren zijn de schone bloemen, overal verspreid,
 het stuifmeel verspreidt zich als wolken.
- C: De Rama Kawi (Suppl. Cat. Juynboll Cod. 121) en de Sērat
 Lokapala (Cat. Vreede Cod. 2309) bevatten dezelfde tekst.
 Slechts in de tweede regel is er belangrijk verschil. De Rāmāyaṇa-
 strofe heeft *mambañ tañ pās*, de schildpad drijft. De Rama Kawi
 heeft *kambañ tañ pas*, de Sērat Lokapala *kambañ tapas*, terwijl
 de suluk tenslotte *kēmbañ tapas* heeft. Het lijkt alsof men het
 proces van tekstverandering hier op de voet kan volgen. Niet zeker
 is de betekenis van *jahnīñ yahniñ*. In het KBW s.v. *jahnī* vindt
 men de Rāmāyaṇa-plaats vermeld en als vertaling voorgesteld:
 water. Heeft *yah* iets met *yeh*, water te maken, of moet *yahnīñ*
 gesplitst worden in *ya hēniñ*, en staat er dan: het heldere water
 van het meer is als het uitspansel? Teeuw zou in verband met
 het feit, dat noch *jahnī* noch *yahnīñ* duidelijk is, de conjectuur-
jāhniñ-yāhniñ, Gangesachtig, tot de Ganges behorend, helder enz.
 willen voorstellen. *Jāhniya* zou dan een verkorting moeten zijn
 van Skr. *jahnawīya*.

Varianten:

- a) V 363: jahnīñ ḍahnīñ.
 b) III 368: tēpas.

263, 275, 315, 341 (I 93; II 190, 193, 232, 237, 262, 293, 297;
 III 372, 404, 419, 483; IV 56, 84, 98, 148, 160; VI 465, 478,
 495, 515, 548, 549, 576)

- T: Narpati Darma-/putra myañ Danañjaya
 matur iñ raka/ narendra Harimurti
 saha waspa iñ/ madya wasananira,
 katur sadaya/ mriñ sañ reh Madurētna.

Bimasoetji ed. Prijohoetomo 5, 14 heeft dezelfde tekst, afgezien
 van kleine afwijkingen:

- a) *sañ prabu* i.p.v. *narpati*.
 b) *riñ* „ *iñ*.
 c) *wasananipun* „ *wasananira*.
- V: Vorst Darmaputra en Danañjaya richtten zich tot hun oudere broeder vorst Harimurti, wenend, alles van het begin tot het eind (verhalend); eerbiedig werd alles medegedeeld aan de heerser; Madurĕtna.
- C: Deze strofe is de laatste van de zang en bevat daarom als slotwoord de benaming van de dichtmaat. Het *madya wasananira* moet wel staan voor het complete *purwa madya wasananira*.

Varianten:

- d) I 93: *nreh*.

266, 293, 338, 376 (I 69, 125; II 148, 183; III 325, 382, 447; IV 113, 144; VI 467, 520, 564, 573)

- T: Lĕlawa gumaᅇdul/ riñ pañ kĕbĕt-kĕbĕt/ lir milu susah
 yen bisaa muwus/ pagene Paᅇdawa/ tan ana tumut
 ri pati aminta/ prajanta sapalih/ sĕkar tañjuᅇ
 ruru ambalasaᅇ/ lĕsaᅇ kadi susah/ ñĕsaᅇ kapisah.

Bratayuda jarwa 3, 1:

Lĕlawa gumaᅇdul iñ pañ, kĕbĕt-kĕbĕt si lawa milu sĕᅇih,
 kalamun bisaa muwus, pagene Paᅇduputra, nora milu ᅇwe
 minta nagrinipun, sĕkar tañjuᅇ aᅇgalaᅇsaᅇ, kadya milu
 sĕᅇih kiᅇkin.

- V: De vleermuizen hingen aan de takken, zij sloegen met hun vleugels alsof ze mede verdriet hadden.
 Als zij hadden kunnen spreken (dan zouden zij gevraagd hebben), waarom is geen van de Paᅇdawa's zelf meegekomen om van hun rijk de helft te vragen. *Tañjuᅇ*-bloemen vielen af, overal verspreid, verwelkt alsof zij verdriet hadden, weklagend dat zij gescheiden waren geraakt, of: als een verdrietige, die zuchtend klaagt over haar gescheiden zijn.
- C: De tekst is duidelijk, behoudens het begin van regel *c*. In plaats van *ri pati* moet waarschijnlijk *pribadi* gelezen worden, hetgeen er ook in II 183 staat.

Varianten:

- c) II 183: *pribadi* i.p.v. *ri pati*.
 d) I 69: *añĕsaᅇ* pisah; II 148, VI 467: *añĕsaᅇ* kapisah.

270, 293, 351, 365 (I 15, 64, 81; II 195, 213, 265, 281, 299; III 374, 413, 428, 471; IV 57, 81, 100, 111, 175, 270; VI 463, 492, 511, 569, 575)

- T: Mulat mara sañ Par-/ta smu kamanuñsan/ kasrëpan
riñ tiñkahniñ muñsuhniran/ paða kadañ taya/ wwañ waneha
ana wwañ anakiñ/ yayah myañ ibu len/ umañgëh paman
makadi narpa Sa-/ Iya Karpa Bisma sañ/ dwijañgëh guru.

Bhāratayuddha 10, 12:

Mulat mara sañ Arjjunāsëmu kamānuñsan kāsrepan
ri tiñkah i musuhnirān paða kadañ taya wwañ waneh
ana pwa ñ anakiñ yayah mwañ ibu len uwāñgëh paman
makādi nrëpa Çalya Bhīṣma sira sañ dwijañgëh guru.

- V: Met bewogen en ontroerde gelaatsuitdrukking zag Arjuna hoe zijn vijanden allen verwanten waren en geen vreemden; er waren kinderen van ooms en tantes, andere bestonden hem als paman, nl. ten eerste vorst Salya, Karpa en Bisma, (terwijl) de brahmaan (Drona) zijn leermeester was.
- C: De vertaling van *yayah myañ ibu*, ooms en tantes is hoewel waarschijnlijk niet geheel zeker. De *Bhāratayuddha*-tekst (ed. Gunning) heeft in *d* een betere lezing dan de suluk, immers *Kërpa* is geen, *Bisma* wel een verwant (oud-oom) van Arjuna. Onze vertaling is in hoofdzaak gelijk aan die van Poerbatjaraka en Hooykaas. Niet duidelijk is of in *b* de *a*-vorm *waneha* een bepaalde betekenis heeft.

Varianten:

d) IV 175; VI 463, 492, 511, 569, 575: Karna Salya Bisma.

278 (IV 58)

- T: Kan mañsah ambëk pëjah/ cañcut gumrëgut mañjiñ in samudra
tulya drëñ,
wiraganya lëgawa/ bañu sumaput wëntis/ mëlëk in añganira,
alun pan sumarambah/ sumëñëp anampëki/ migëg jañga kañ
warih,
katon kambañ kumambañ/ gëñnya sawukir anak/ ñakak galak
kumëlap.

Bimasoetji 9, 1—2

- V: Vervolgens ging hij voort met doodsverachting; zijn kain was

opgeschort, vol geestdrift ging hij de oceaan in, onmiddellijk vol verlangen. Zijn hartstochtloosheid kwam gemakkelijk tot stand (?), het water omspoelde zijn dijen, dwarrelde om zijn lichaam, de golven verbreedden zich, hem overdekkend, over zijn gezicht komend, het water bleef steken bij zijn hals. Hij zag (de slang) drijven, zo groot als een heuvel, blazend, woest, zich kronkelend.

- C: Deze suluk is afkomstig uit de Bimasoetji zang 9, nl. regel *c-d* van de eerste strofe, en een gedeelte van *b* en *d* van de tweede strofe. Er zijn enkele verschillen van betrekkelijk ondergeschikte aard. Hoewel de betekenis als geheel wel duidelijk is, zijn er toch enige onzekerheden; in het bijzonder is de vertaling van *wiraganya lëgarwa* onzeker.

Varianten:

- c) van IV 58: gadgada ya manënah katon kambañ kumambañ gëñnya sawukir anak.

287 (II 233; III 349, 391, 480; IV 28, 122, 183; VI 448, 477, 484, 541, 571)

- T: Yaksa gorarupa/ ri sëdëñ sañ Kumba-/ karna lëläku
kan malwa liñ inkañ/ gambira wa ñarah/ anisis siyuñ
umijil prabawa/ lesus len prakëmpa/ gora walikan
ditya durbalarsa/ mrih curnanireñ lawan/ wiratri rodra.

Herkomst onbekend.

- V: Een demon vreselijk van uiterlijk was Kumbakarna toen hij zich op weg begaf

..... hij ontblootte
zijn slag tanden,
zijn vermogen maakte zich kenbaar (als) een stormwind en aardbeving, ontzettend, verwarring veroorzakend (?)
de ditya's waren machteloos om te verpletteren de tegenstander,
een zeer geduchte held.

- C: De Sërat Rama jarwa p. 109 (Suppl. Cat. Juynboll, Cod. 4910) bevat een strofe waarvan de eerste regel een zekere, overigens nog niet veel zeggende overeenkomst vertoont met de eerste regel van deze suluk. Zij luidt nl. *wara yaksa gora rupa sëdani Kumbakarna laris*. Het vervolg is geheel verschillend. De suluk is voor ons als geheel onverstaanbaar. Niet duidelijk is de betekenis van de tweede regel tot *anisis* en de aansluiting van regel *d* bij regel *c*.

Varianten:

d) II 233; III 349, 391, 480; IV 28, 122; VI 477, 541, 571
 hebben curnaniñ lawan; VI 484: curnaniñ tawanan.

289, 339 (II 246; III 452, 464; IV 73; VI 499)

T: Dan Seta umañsah/ krođanira deniñ patiniñ ari kalih
 tumanduk sabala/ galak lir sardula/ seđeñ mañsa kuměrut
 prawira Wirata/ umañsah mañukih/ lir buta mañsa dagiñ
 Seta senapati/ gumrit ratanira/ meñtañ lañkap ñlěpasi.

Bratayuda jarwa 13, 1 en ged. van 2:

Dyan Seta sigra umañsah, krođa deniñ patine ari kalih,
 tumanduk sawadyanipun, galak lir saradula, amamañsa kuměrug
 parěñ añamuk, para prawira Wirata, kadya buta mañsa dagiñ.
 Seta gumrit ratanira, meñtañ lañkap guměret añlěpasi . . .

V: En Seta trekt op, woedend vanwege de dood van zijn beide
 broeders, hij zet zich in beweging met zijn ganse leger, woest als
 een tijger die juist zijn prooi verslindt, met toornig gelaat. De
 dapperen van Wirata rukken vooruit en dringen op als buta's
 die vlees verslinden. Aanvoerder Seta zijn wagen knarst, hij spant
 zijn boog en laat (zijn pijlen) los.

Variant:

Cod. 2109 (Cat. Vreede) heeft: *amamañsa kuměrud sarěñ
 gumuluñ.*

312, 399 (IV 94, 170; VI 437)

T: Eñjiñ němbañ teñara/ saguñiñ pra Kurawa/ samapta busana bra
 piñđa surya umijil/ muñup pucak aldaka/ awra arsa mađani
 umyañ sru swaraniñ kañ/ tětěg kěñđañ goñ beri/ lir bělah bumi
 kambah
 ri sañ anindyamantri/ len arya Dursasana/ inkañ mañka mañgala.

Herkomst onbekend.

V: 's Ochtends wordt het sein gegeven, alle Kurawa's zijn gereed,
 schitterend is hun kleedij, als de zon die uitkomend boven de
 toppen der bergen, zich overal verbreidt en alles beschijnen gaat;
 luid gonzend is het geluid van de tětěgs, de trommen, de gongs
 en de bekkens alsof de grond die zij betreden, gespleten wordt;
 de voortreffelijkste der mantri's en arya Dursasana zijn degenen
 die fungeren als aanvoerders.

323 (II 189; III 344)

- T: Eñjin buḍal gumuruh/ sañkin in Dwarawati/ saguniñ balakuswa
abra busananira/ kyana patih Udawa/ myañ raden Wrēsniwira
sañ narpatmaja samya/ niñḍihi wadyanira/ kañ sumambuñ
Pragota
len Prabawa sumagup/ mañrusak gēlarira/ wil wira Pañcatñana.

Herkomst onbekend; waarschijnlijk is de strofe afkomstig uit dezelfde tekst als de suluk 218 gezien de namen Udawa en Pañcatñana.

- V: 's Ochtends vertrekt onder luid rumoer uit Dwarawati de gehele legerschare, schitterend is hun kleedij, heer patih Udawa en raden Wrēsniwira (en) de prins voeren het leger aan; Pragota en Prabawa sluiten zich bij hen aan (?), zij hebben op zich genomen de slagorde van de heldhaftige demon Pañcatñana te vernietigen.

Varianten:

- b) II 189: abra busaneñ wadya sira patih Udawa muwah sañ Sinisuta.

329, 360, 368, 395 (II 261, 288; III 331, 377, 421, 468; IV 83, 156, 166; VI 488)

- T: Atap para apsari/ tumonton in sañ dwija/ kadyage wor jiwa
kagagas in tyas dahat/ kewran in karyanira/ datan pantuk samya
myat reñganiñ aldaka/ ronin kaḍēp kumēḍap/ kadya pañaweniñ
sañ dwija luniñ gaḍuñ/ malēñkuñ katiyup riñ/ maruta kawuryan.

Herkomst onbekend.

- V: In een rij bijeen zaten de apsari's ziende naar de brahmaan; het was alsof zij meteen liefdesgemeenschap met hem wilden hebben, zij dachten bij zichzelf, dat zij bij hun taak wel veel moeilijkheden zouden ondervinden en allen wel geen succes zouden hebben; zij zagen de bekoorlijkheden van de bergen, de bladeren van de *kaḍēp* (?) die heen en weer gingen, als het wenken van de wijze (en) de ranken van de *gaḍuñ* die zich neigden, bewogen door de wind, waren te zien.
- C: De herkomst van deze suluk hebben wij niet kunnen vaststellen. Daardoor wordt ook de vertaling bemoeilijkt. De betekenis van *kaḍēp* is ons niet bekend.

Verh. dl. XXIX

5

Varianten:

- b) II 261, 288; III 331, 377, 421, 468: kagugu i.p.v. kagagas.
 c) II 261, 288: ron kaḍḍep kañ kumēlap.
 d) V 368: mantēluñ i.p.v. malēñkuñ.

332

T: Sañ Krēṣṇa mañadēg/ muṣṭi cakranira/ aṇuwuh-uwuh
 eh sañ apaṇḍita/ sun-lēpasi cakra/ sira den yitna
 ri sañ wara Bisma/ miyat iñ sri Krēṣṇa/ mañayat cakra
 sru suka turira/ agya kamayañan/ tuwan ṇuntapna.

Herkomst onbekend.

- V: Krēṣṇa rees op zijn cakra in de hand houdend, roepend hé paṇḍita,
 ik richt mijn cakra op U, wees op Uw hoede. Toen de edele Bisma
 zag dat Krēṣṇa zijn cakra aanlegde, was zijn vreugde hevig, hij
 zei: Wat een groot geluk (voor mij) als gij mij uitgeleide zou
 doen (uit het leven).
 C: De verandering van *agya* in *bagya* die door T. reeds is aangebracht
 nemen wij uiteraard over.

336 (I 162; III 321)

T: Bayak-bayak/ iñkañ wētuniñ sañjata
 nrēpati Man-/draka mēmpēñ sru sarosa
 kroḍa gya mē/ṇṭaṇ lañkap iñkañ pinuṣṭi
 caṇḍabira-/wa gēñ kusumawicitra.

Herkomst onbekend.

- V: In grote getale kwamen de wapenen te voorschijn
 de vorst van Mandraka was standvastig, hevig, met al zijn
 kracht, toornig spande hij snel zijn boog. In de hand
 hield hij zijn grote candabirawa-pijl; kusumawicitra.

381 (III 401, 449, 476; IV 137, 149)

T: Sirēm surēm/ diwañkara kiñkin/ lir mañuswa rarasiñ
 kadya bela/ mriñ sañ pralayeñ prañ/ wadananira laṇḍuñ
 kumēl kucēm/ rah amaratani/ marañ sariranira
 dene ilañ/ iñ mamanisipun/ gagana bañ sumirat.

Bratayuda jarwa 45, 1:

Sirēm surēm diwañkara kiñkin, kadya mañuswa ri sañ palastra,

denya ilañ mēmanise, wadananira laṅḍuñ, kumēl kucēm rah maratani, marañ sariranira, mēlēs deniñ marus, gagana mabañ sumirat, sabuwana kadya kawaratan gētih, lir bela palastreñ prañ.

- V: Dof en verduisterd werd de zon, het was of zij de gesneuvelde kuste, bedroefd dat zijn bekoorlijkheid verdwenen was, zijn gelaat was bleek, vuil en zonder glans, bloed had zich gelijkelijk verbreid over het lichaam, het glom van het bloed. De lucht was gehuld in een stralende gloed. De ganse wereld was als met bloed overtogen alsof zij mede deelde in het lot van de in de strijd gevallen.
- C: Duidelijk is de verbastering van de Bratayuda-strofe. Het *rarasīn* van regel *a* van de suluk is niet te interpreteren. Onze vertaling betreft daarom dit maal de originele strofe en niet de suluk. Zij loopt in hoofdzaak parallel aan die van Cohen Stuart. Cod. 2109 (Cat. Vreede) heeft in *a* in plaats van *kīnkin*, *mijil* en in *c* in plaats van *mēlēs*, *tēlēs*.

Varianten:

- b) III 401: bela marañ kañ palastra iñ prañ.
 III 449: bela mriñ pañ kalastrañ prañ.
 IV 37, 149: bela mriñ sañ palastreñ prañ.
- c) III 476: rahnya maratani.
 III 476, IV 137: dadya i.p.v. dene.

